

شاخص‌هایی از مکتب اخلاقی امام رضا علیه السلام

حجت‌الاسلام والمسلمین صادق مشکاتی*

مقدمه

آدمی دوستدار کمال و فضیلت‌های انسانی است و به افراد آراسته به فضایل و زیبایی‌های معنوی و حقیقی، عشق می‌ورزد و دوست دارد با الگو گرفتن از آنها، رفتارهای فردی و اجتماعی خویش را سامان دهد. از همین روست که اسلام با توجه به شناختی که از ماهیت انسان و سعادت او دارد، الگوهای برجسته‌ای را برای رشد و تعالی او قرار داده است. در مکتب اخلاقی اسلام که همه پیشوایان معصوم آن الگوهای بی‌نظیر اخلاق نیکویند، مکتب اخلاقی امام رضا علیه السلام یکی از پربرترین مکتب‌های اخلاقی است؛ زیرا آن حضرت به سبب اوضاع و احوال روزگار خویش در شرایط مختلفی قرار گرفت و در هر جایی به مناسبت‌ها و شرایط گوناگون، سخنان و رفتارهای ویژه آن شرایط از آن حضرت نقل شد که در نوع خود کم‌نظیر است. در این مقاله نمونه‌هایی از مکتب اخلاقی امام رضا علیه السلام همچون خوش‌خلقی، ساده‌زیستی، دستگیری از نیازمندان، تواضع و فروتنی بررسی می‌شود.

خوش‌خلقی

جامعه مطلوب در اسلام بر اساس محبت مردم به یک‌دیگر شکل می‌گیرد. اسلام می‌خواهد جامعه‌ای بسازد که همه مردم یک‌دیگر را برادر خود بدانند و نسبت به یک‌دیگر خوش‌اخلاق باشند. چنانکه خداوند متعال در قرآن کریم خطاب به

* کارشناس ارشد فلسفه علوم اجتماعی.

پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ»^۱ [ای پیامبر!] پس به مهر و رحمتی از سوی خدا با آنان نرم‌خوی شدی و اگر درشت‌خوی و سخت‌دل بودی از پیرامونت پراکنده می‌شدند. بر اساس این آیه، خوش‌اخلاقی تأثیر بسزایی در جلب و جذب مردم، متحد شدن دلهای ریمیده از طریق محبت و فراهم آوردن زمینه‌های پیشرفت و تکامل در جامعه دارد.^۲

اخلاق، ظرف دین است؛ یعنی کسی که به حسنات اخلاقی آراسته نباشد، نمی‌تواند دیندار باشد؛ زیرا خورشید دین از وجود کسی که فاقد حسنات اخلاقی است، طلوع نمی‌کند. دین آنجایی است که حسنات اخلاقی وجود داشته باشد. اهمیت این مسئله تا آنجاست که امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام به نقل از رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده است: «عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْخُلُقِ فَإِنَّ حُسْنَ الْخُلُقِ فِي الْجَنَّةِ لَا مَحَالَةَ وَإِيَّاكُمْ وَسُوءَ الْخُلُقِ فَإِنَّ سُوءَ الْخُلُقِ فِي النَّارِ لَا مَحَالَةَ»^۳ بر شما باید به خوش‌خویی؛ زیرا خوش‌خلق سرانجام در بهشت است و از بدخلقی بپرهیزید که سرانجام در آتش است».

گاهی یک لبخند محبت‌آمیز سوءتفاهم‌ها را از بین می‌برد و بالعکس گاهی چهره عبوس، اختلاف‌ها و سوءتفاهم‌ها را تشدید می‌کند. بدخلقی می‌تواند زمینه‌ساز انباشته شدن کینه‌ها و نفرت‌ها شود که همه چیز را در کام خود فرو ببرد و سرمایه‌های مادی و معنوی را نابود کند. در حالی که اگر محبت‌ورزی اساس رفتارها شود، کینه‌ها، خشونت‌ها و... همچون برف در برابر آفتاب ذوب می‌شوند.

به حسن خلق توان کرد صید اهل نظر به بند و دام نگیرند مرغ دانا را^۴

در سیره اخلاقی امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام نقل شده است که آن حضرت بسیار خوش‌برخورد و خوش‌رو بود، با هر مسلمانی به سادگی ارتباط برقرار، و راه دوستی را با او باز می‌کرد. مردم به راحتی با حضرت انس می‌گرفتند و می‌توانستند به خانه حضرت

۱. آل‌عمران: ۱۵۹.

۲. ناصر مکارم شیرازی با همکاری جمعی از فضلا؛ اخلاق در قرآن؛ ج ۱، ص ۴۶.

۳. محمد بن علی صدوق؛ عیون اخبار الرضا عَلَيْهِ السَّلَام؛ ج ۲، ص ۳۱.

۴. سایت گنجور؛ غزلیات حافظ؛ غزل شماره ۴.

رفت و آمد کنند، در کنار امام بنشینند و هم‌سخن شوند.^۱ ابراهیم بن عباس درباره رفتار رئوفانه امام رضا علیه السلام نسبت به مردم می‌گوید: «امام رضا علیه السلام از مردم روی بر نمی‌گرداندند و همواره با خلق خوش و نیکو از آنان استقبال می‌کردند. این عمل حضرت همچون آهن‌ریایی پر قدرت، مردم را به سوی خویش جذب می‌نمود».^۲

اهمیت خوش‌خلقی تا آنجاست که خداوند هنگامی که به حضرت موسی علیه السلام فرمان می‌دهد به سوی فرعون برود و او را به خداپرستی دعوت کند، می‌فرماید: «فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَحْسَنِي»؛^۳ و با او سخنی نرم گوید شاید که پند پذیرد یا بترسد».

مصدق این آیه شریفه را در سیره امام رضا علیه السلام آنجایی می‌توان دید که نقل کرده‌اند: «هرگز ندیدم امام رضا علیه السلام با زبانش کسی را بیازارد و یا سخن کسی را قطع کند تا هنگامی که او از سخن گفتن فارغ شود ... و هرگز ندیدم سخن درستی به خادمان خود بگویم».^۴

اخلاق، معیار سنجش در دنیا و آخرت است. اگر کسی اخلاق نداشته باشد، چیزی ندارد. از همین روست که امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «لَيْسَ لِبَخِيلٍ رَاحَةٌ وَلَا لِحَسُودٍ لَذَّةٌ وَلَا لِمُلُوكٍ وَقَاءٌ وَلَا لِكُذُوبٍ مَرْوَةٌ»؛^۵ بخیل را آسایشی نیست و حسود را خوشی و لذتی نیست و پادشاهان را وفایی نیست و دروغگو را مروت و مردانگی نیست».

ساده‌زیستی

یکی از فضایل ارزشمند اخلاقی، قناعت و ساده‌زیستی است که از سویی مانع حرص‌ورزی و زیاده‌خواهی می‌شود و از سوی دیگر یکی از راه‌های توسعه اقتصادی و پیشرفت همه‌جانبه جامعه است. خداوند در ارائه الگویی از ساده‌زیستی می‌فرماید:

۱. ر.ک: علی بن محمد صدوق؛ عیون اخبار الرضا علیه السلام؛ ج ۲، ص ۱۷۹.

۲. همان، ص ۶۱۶.

۳. طه: ۴۴.

۴. محمد بن علی صدوق؛ عیون اخبار الرضا علیه السلام؛ ج ۲، ص ۱۸۲.

۵. محمدباقر مجلسی؛ بحار الانوار؛ ج ۷۵، ص ۳۴۵.

اعْلَمُوا أَنَّهَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْعُرُورِ^۱ بدانید که زندگی دنیا در حقیقت بازی و سرگرمی و آرایش و فخرفروشی شما به یکدیگر و فزون‌جویی در اموال و فرزندان است [مثل آنها] چون مثل بارانی است که کشاورزان را رستنی آن [باران] به شگفتی اندازد سپس [آن کشت] خشک شود و آن را زرد بینی؛ آن‌گاه خاشاک شود و در آخرت [دنیاپرستان را] عذابی سخت است و [مؤمنان را] از جانب خدا آمرزش و خشنودی است و زندگانی دنیا جز کالای فریبنده نیست.

امام رضا علیه السلام مصداق کاملی برای بخش آخر این آیه شریفه است که با وجود مقام ولیعهدی، زندگی دنیا را جز کالای فریبنده‌ای نمی‌دانست. از همین رو بود که وقتی مأمون مقام ولیعهدی را به آن حضرت تحمیل کرد، حضرت به معمر بن خلاد فرمود: **وَاللَّهِ لَئِنْ صِرْتُ إِلَى هَذَا الْأَمْرِ لَا أَكُلَنَّ الْجُشَبَ بَعْدَ الطَّيِّبِ وَلَا أَلْبَسَنَّ الْخَشِنَ بَعْدَ اللَّيِّنِ وَلَا تَعْبَنَ بَعْدَ الدَّعَةِ^۲** اگر زمام حکومت را به دست گیرم، غذای ساده خواهم خورد؛ پس از غذای خوب (که قبل از دوره زمامداری روا بود) و لباس درشت و زبر خواهم پوشید؛ پس از لباس‌های نرم (دوران قبل از حکومت) و با سختی و سختکوشی خواهم زیست؛ پس از آسایش.

در واقع امام علیه السلام به صراحت اعلام می‌دارد که در دورانی که مانند دیگر مردم عادی زندگی می‌کرد، روا بود که خوراک و لباسی چون دیگران داشته باشد و مانند عامه مردم در آسایش باشد؛ اما اگر زمام جامعه را در دست بگیرد، باید هم‌مطراز با پایین‌ترین طبقات جامعه زندگی کند و همواره برای آسایش مردمان و سامان یافتن زندگی آن‌ها بکوشد. از همین روست که با وجود مقام ولایتعهدی، روایات حکایتگر زندگی ساده و عدم تأثیر مقام سیاسی و دسترسی به ثروت انبوه در سیره و منش زندگی امام علیه السلام است. در روایتی آمده است: «در تابستان فرش حضرت رضا علیه السلام حصیر و بوریا بود و روی آن می‌نشست و در زمستان، روی نمد و پیراهنی زبر و

۱. حدید: ۲۰.

۲. محمدباقر مجلسی؛ بحارالانوار؛ ج ۷۶، ص ۳۱۴.

خشن می پوشید، مگر آنکه بخواهد پیش مردم آید که در آن وقت لباس سنگین و بهتر در بر می نمود»^۱.

ساده زیستی و زندگی مورد نظر اسلام، ساده زیستی عزتمند و راستین است که برداشت های ناصحیح صوفی گری با آن تطبیق نمی کند. متأسفانه در همه زمان ها زهدنماهای صوفی مسلک بوده و هستند که به دلیل عدم شناخت کامل از آموزه های دینی، نعمت ها را بر خود حرام کرده، لباس پشمینه پوشیده، برای خود ظاهری ژولیده، ژنده پوش و خشم آلود درست کرده اند. امامان معصوم علیهم السلام همواره در برابر افکار انحرافی این گروه، ایستادگی و با آنها مخالفت می کردند و روش آنان را خطا و باطل می دانستند. چنانکه وقتی برخی افراد نسبت به پوشش آراسته امام رضا علیه السلام به آن حضرت اعتراض می کردند، امام می فرمود: «یوسف بن یعقوب، پیغمبر و فرزند پیغمبر بود. پارچه های دیا می پوشید و در مجالس الفرعون می نشست و این لباس ها و معاشرت ها، او را از مقامش فرود نیاورد»^۲. در واقع لباس، مظهر خارجی انسان است و نمی توان نسبت به آن بی توجه بود. حرمت مؤمن ایجاب می کند که انسان در ملاقات با او، شئون خود و وی را رعایت کند و مقید به پاکیزه و خوش لباس بودن باشد.^۳

الگو برداری از سیره ائمه علیهم السلام و به ویژه امام رضا علیه السلام هرگز بدین معنا نیست که مردم خود را به سختی بیندازند و ظاهر سازی کنند؛ بلکه هدف درک پیام ساده زیستی و دل بسته نبودن به دنیا است که موفقیت و آرامش در زندگی را به ارمغان می آورد. مرحوم علامه محمد حسن نجفی رحمته الله معروف به صاحب جواهر، از علمای مشهور نجف و صاحب کتاب گران سنگ *جواهر الکلام*، عظیم ترین کتاب فقهی است. امام خمینی رحمته الله درباره ایشان می فرماید:

۱. علی بن محمد صدوق؛ *عیون اخبار الرضا علیهم السلام*؛ ترجمه حمیدرضا مستفید و علی اکبر غفاری؛ ج ۲، ص ۱۴۶.

۲. حسن بن فضل طبرسی؛ *مکارم الاخلاق*؛ ص ۹۸.

۳. ر.ک: محمدباقر شریف قرشی؛ پژوهشی دقیق در زندگی علی بن موسی الرضا علیه السلام؛ ترجمه سید محمد صالحی؛ ص ۵۹.

صاحب جواهر یک همچو کتابی نوشته است که اگر صد نفر انسان بخواهند بنویسند، شاید از عهده بر نیایند و این، [یک انسان] کاخ‌نشین نبوده ... یک منزل محقر داشتند و در یک اتاقشان باز بوده به یک دالانی - از قراری که نقل می‌کنند - که در آن هوای گرم نجف یک نسیمی، نسیم داغی می‌آمده است و ایشان مشغول تحریر «جواهر» بودند. از یک آدمی که علاقه به شکم و شهوات و مال و منال و جاه و امثال اینها دارد، این کارها نمی‌آید.^۱

مدیران جامعه برای دنیاگرایی و جمع‌آوری ثروت و اعتبار، عهده‌دار مسئولیت نشده‌اند. هنر مردان خدا در این مسند، خدمت به مردم و دستگیری از مستمندان و مظلومان و مبارزه با ظلم و لازمه چنین امری، در ابتدا ساده‌زیستی و دوری از تجملات و ثروت‌اندوزی است که سیره امام رضا علیه السلام در مقام ولایتعهدی، الگوی جامع و کاملی برای مسئولان در این زمینه است. ساده‌زیستی مسئولان سبب می‌شود فرهنگ معنویت در میان مردم گسترش یابد و مردم از فرو افتادن در دام‌های حرص و طمع نجات پیدا کنند؛ زیرا مردم مسئولان را الگوی رفتاری خویش قرار می‌دهند؛ به‌ویژه اگر شخص مسئول متناسب به دین باشد، رفتار وی در نگاه مردم رنگ دینی به خود می‌گیرد. در واقع ساده‌زیستی مسئولان، عاملی است برای اینکه تجمل‌گرایی به عنوان یک ضد ارزش، رنگ و لعاب دینی به خود نگیرد.

حمایت از محرومان

انفاق و دستگیری، بخشی از رابطه فرد با جامعه است. انسان باید در برابر نعمت‌هایی که خداوند به او عطا کرده است، انفاق کند. در سیره اخلاقی امام رضا علیه السلام مهم‌ترین بخش، التفات و رسیدگی به آسیب‌دیدگان، محرومان، مستضعفان و ستم‌دیدگان است. حفظ کرامت نیازمندان، اولویت مهم برای امام علیه السلام بود؛ چنانکه در روایتی آمده است:

یکی از شیعیان مخارج بازگشت خود به وطنش را از دست داد. نزد امام رضا علیه السلام رفت و عرض کرد: «اگر به من مبلغی پردازید، در وطن خود به جای شما صدقه

۱. سیدروح الله موسوی خمینی؛ صحیفه نور؛ ج ۱۷، ص ۳۷۱.

می‌دهم». حضرت ۲۰۰ اشرفی را از پشت درب، در حالی که دست مبارکشان را لای درب بیرون آورده بود، به او داد و فرمود: «اُخْرِجْ فَلَا أَرَاكَ وَلَا تَرَانِي؛ بیرون برو تا نه من تو را بینم و نه تو مرا». یکی از حاضرین از امام علیه السلام پرسید: «دلیل پنهان کمک کردن شما چه بود؟». امام علیه السلام فرمود: «مَخَافَةَ أَنْ أَرَى ذُلَّ السُّؤَالِ فِي وَجْهِهِ لِقَضَائِي حَاجَتَهُ؛ از آن ترسیدم که شرمندگی سؤال را در چهره او بنگرم، از این رو که حاجتش را بر می‌آورم».^۱

امام رضا علیه السلام همنشین قشر محروم و تهیدست جامعه بود و همانند آنان می‌زیست و درباره رسیدگی به احوال آنان می‌فرمود: «أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى كَلَّفَ أَهْلَ الصَّحَّةِ الْقِيَامَ بِشَأْنِ أَهْلِ الزَّمَانَةِ وَالْبُلُوَى؛^۲ خداوند تبارک و تعالی افراد سالم و تندرست را مکلف به رسیدگی به امور بیماران و بلازدگان کرد». محروم‌نوازی امام رضا علیه السلام از تعالیم قرآنی سرچشمه گرفته است که بر رسیدگی و همیاری محرومان بسیار تأکید نموده و کسانی را که از این امر سر باز می‌زنند، توبیخ کرده است: «فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ؛^۳ پس وای بر نمازگزارانی که از نمازشان غافلند، آنان که ریا می‌کنند و از [دادن] زکات [و وسایل و مایحتاج خانه] خودداری می‌ورزند».

احسان امام رضا علیه السلام مرزی نداشت تا آنجا که حتی پیش از غذا خوردن، سهم مساکین را جدا می‌کرد. روایت است هر گاه سر سفره غذا می‌نشست، ظرفی پیش حضرت می‌گذاشتند و امام پیش از آنکه شروع به غذا خوردن کند، از غذاهای گوناگونی که در سفره حاضر بود، مقداری بر می‌داشت و در آن ظرف می‌گذاشت. سپس دستور می‌داد تا آن را به فقرا بدهند و آنگاه آیه «فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ»^۴ را تلاوت می‌کرد و می‌فرمود: «خداوند متعال می‌دانست همه بندگانش قدرت ندارند

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ ج ۴، ص ۲۴.

۲. علی بن محمد صدوق؛ *کتاب من لا یحضره الفقیه*؛ ج ۲، ص ۸.

۳. ماعون: ۷ - ۴.

۴. بلد: ۱۱ و ۱۲: «و[لی] [نخواست از گردنه [عاقبت‌نگری] بالا رود و تو چه دانی که آن گردنه [سخت]

چیست».

برده بخرند و آزاد کنند؛ از این رو اطعام مساکین را مانند آزاد کردن بندگان تلقی کرده است و از این طریق بندگان را به طرف بهشت راهنمایی کرده است.^۱ در شرایط کنونی که ویروس کرونا کسب و کار اغلب مردم و زندگی بیماران را تحت تأثیر شدید قرار داده است، تمسک به رفتار امام رضا علیه السلام می‌تواند الگویی برجسته برای همگان در دستگیری و حمایت از اقشار محروم و نیازمند جامعه باشد. اگر چه به دعوت مقام معظم رهبری مدظله‌العالی رزمایش مواسات و کمک‌های مؤمنانه، مردم سرزمین اسلامی‌مان را در تمامی جهان به عنوان الگویی برجسته در همدلی مطرح کرده است؛ چنانکه طبق آمار ارائه شده توسط جمعیت هلال احمر، مجموع کمک‌های مردمی تا خردادماه ۱۳۹۹ به بیش از ۹۲۰ میلیارد ریال رسیده،^۲ اما باید در نظر داشت که الگوگیری از این اخلاق و سیره امام رضا علیه السلام نه فقط در شرایط کنونی جامعه، بلکه باید در تمامی لحظات زندگی در ارتباط با نیازمندان جاری و ساری باشد.

تواضع و فروتنی

یکی از مهم‌ترین و برترین صفات، تواضع و فروتنی است. از این رو خداوند به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله که عالی‌ترین مخلوقات اوست، می‌فرماید: «وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ»^۳ و برای آن مؤمنانی که تو را پیروی کرده‌اند، بال خود را فرو گستر». خاکساری و فروتنی افزون بر اینکه زینده هر انسانی است و سبب برتری مقام او نزد دیگران می‌شود، شخص متواضع را در زمره بندگان خاص پروردگار قرار می‌دهد: «و عِبَادَ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا»^۴ و بندگان (واقعی) خدای رحمان کسانی هستند که بر (روی) زمین با آرامش و فروتنی راه می‌روند». از نگاه

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۴، ص ۵۴.

۲. خبرگزاری مهر؛ «مجموع کمک‌های مردمی برای مهار کرونا به مرز ۹۲۰ میلیارد ریال رسید»؛ ۱۳۹۹/۳/۷.

<https://www.mehrnews.com/news/4935383>

۳. شعراء: ۲۱۵.

۴. فرقان: ۶۳.

امام رضا علیه السلام تواضع در جاتی دارد که عبارتند از:

التَّوَّاضِعُ دَرَجَاتٍ مِنْهَا أَنْ يَعْرِفَ الْمَرْءُ قَدْرَ نَفْسِهِ فَيُنْزِلَهَا مَنْزِلَتَهَا بِقَلْبٍ سَلِيمٍ لَا يُحِبُّ أَنْ يَأْتِيَ إِلَى أَحَدٍ إِلَّا مِثْلَ مَا يُؤْتَى إِلَيْهِ إِنْ رَأَى سَيِّئَةً دَرَأَهَا بِالْحَسَنَةِ كَاطِمِ الْعَيْظِ عَافٍ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ؛^۱ تواضع در ارای درجاتی است. یکی از آن درجات این است که انسان قدر و منزلت خویش را بشناسد و خود را با قلب پاک و سالمی که دارد، در جایگاه مربوط به خود قرار دهد و هر آنچه را که دوست دارد به او داده شود، برای دیگران نیز همان را دوست داشته باشد. اگر از دیگران بدی دید، آن را با خوبی جبران نماید، خشم خود را فرو برد و به راحتی مردم را عفو کند؛ به درستی که خداوند نیکوکاران را دوست دارد.

امام رضا علیه السلام مصداق واقعی و عینی تواضع و فروتنی بود و همواره دیگران را به آن سفارش می نمود. با زیردستان و خادمان خود با ملائمت و مهربانی رفتار می کرد. هنگامی که تنها می شد، همه آنان از کوچک و بزرگ را جمع می کرد و با آنان سخن می گفت. هر گاه هنگام غذا خوردن تنها بود، خادمان و حتی دربان و نگهبان را به سفره خود دعوت می کرد و با آنان غذا می خورد. نقل است در سفر خراسان، روزی سفره غذا گسترده و امام علیه السلام همه خدمتگزاران و حتی بردگان سیاه را به سفره خود دعوت کرد. وقتی فردی به آن حضرت اعتراض کرد، فرمود: «مَهْ إِنَّ الرَّبَّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَاحِدٌ وَالْأُمَّ وَاحِدَةٌ وَالْأَبُّ وَاحِدٌ وَالْجَزَاءُ بِالْأَعْمَالِ»^۲ خاموش. پروردگار همه یکی، پدر و مادر همه یکی و پاداش هم به اعمال است». فروتنی امام علیه السلام تا آنجا بود که افراد به راحتی به حضور امام می رسیدند و سؤال و درخواست خود را مطرح می کردند. امام علیه السلام بعد از فراغت از نماز و سجده می نشست و مردم به خدمتش می رسیدند و احتیاجات خود را عرضه می کردند.^۳ در روایت است روزی شخصی که امام علیه السلام را نمی شناخت، در حمام از امام علیه السلام خواست تا او را کیسه بکشد. امام علیه السلام پذیرفت و مشغول شد. دیگران که این صحنه را دیدند، امام علیه السلام را به او معرفی کردند و او با

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ ج ۲، ص ۱۲۴.

۲. همان، ج ۸، ص ۳۲۰.

۳. محمد باقر پورامینی؛ *سبک زندگی رضوی*؛ ص ۸۱.

شرمندگی از امام علیه السلام عذرخواهی کرد؛ اما امام علیه السلام بی توجه به عذرخواهی اش همچنان او را کیسه می کشید و دلداری می داد.^۱
تأسی به سیره ائمه علیهم السلام در تواضع و فروتنی را می توان در سیره شهدا نیز مشاهده کرد. نقل است:

شهید مهدی باکری مدت کوتاهی شهردار ارومیه بود. روزی باران شدیدی بارید؛ به طوری که در شهر سیلاب به راه افتاد. شهید باکری با دیدن این وضعیت به همراه گروه های امدادی به محلات مستضعف نشین که گرفتار سیلاب شده بودند، رفت. در این میان متوجه پیرزنی شد که درخواست کمک می کرد. شهید باکری به سمت خانه پیرزن رفت و در خانه را هل داد تا باز شود. آب تا زانوهای او را گرفته بود. با کمک همراهانش سدی خاکی ایجاد کرد تا آب بیشتر وارد خانه نشود و سپس با پمپ، آب زیرزمین را که جهیزیه دختر آن پیرزن در آن بود، خالی کرد. پیرزن برایش دعا کرد و گفت: «پسرم خدا خیرت بدهد. آن شهردار قبلی کجاست تا کمی از غیرت تو یاد بگیرد». تا لحظه ای که شهید باکری وسایل را جمع کند و از خانه بیرون برود، پیرزن مشغول دعا کردن مهدی و نفرین شهردار ارومیه بود!^۲

نتیجه گیری

زندگی اجتماعی انسان ها در عصر کنونی، تحت تأثیر برخی الگوهای بدلی، گرفتار آسیب ها و انحرافات جدی است. در چنین شرایطی تمسک به اخلاق الهی امام رضا علیه السلام به عنوان یکی از الگوهای جامع و کامل در همه ابعاد، می تواند بشریت را به سعادت واقعی رهنمون شود.

فهرست منابع

کتاب

۱. ابن شهر آشوب، محمد بن علی؛ مناقب آل ابیطالب علیهم السلام؛ چاپ اول، قم: علامه، ۱۳۷۹ ق.

۱. محمد بن علی ابن شهر آشوب؛ مناقب آل ابی طالب علیهم السلام؛ ج ۴، ص ۳۶۱ و ۳۶۲.

۲. پایگاه خبری تابناک جوان؛ «خاطره ای جالب از شهید باکری در سیل ارومیه»؛ ۱۳۹۸/۰۱/۰۶.

۲. پورامینی، محمدباقر؛ سبک زندگی رضوی؛ چاپ دوم، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۹۲ ش.
۳. شریف قرشی، محمدباقر؛ پژوهشی دقیق در زندگی علی بن موسی الرضا علیه السلام؛ ترجمه سیدمحمد صالحی؛ تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۲ ش.
۴. صدوق، علی بن محمد؛ عیون اخبار الرضا علیه السلام؛ ترجمه حمیدرضا مستفید و علی اکبر غفاری؛ چاپ اول، تهران: نشر صدوق، ۱۳۷۲ ش.
۵. _____؛ تصحیح مهدی لاجوردی؛ چاپ اول، تهران: نشر جهان، ۱۳۷۸ ق.
۶. _____؛ کتاب من لایحضره الفقیه؛ تصحیح علی اکبر غفاری؛ چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ ق.
۷. طبرسی، حسن بن فضل؛ مکارم الاخلاق؛ چاپ چهارم، قم: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ق.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب؛ الکافی؛ تصحیح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی؛ چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۹. مجلسی، محمدباقر؛ بحار الانوار؛ چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر و جمعی از فضلا؛ اخلاق در قرآن؛ چاپ اول: قم، انتشارات امام علی بن ابیطالب علیه السلام، ۱۳۹۲ ش.
۱۱. موسوی خمینی، سیدروح الله؛ صحیفه نور؛ تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته الله علیه، ۱۴۰۳ ق.

سایت‌ها:

۱. پایگاه خبری تابناک جوان؛ «خاطره‌ای جالب از شهید باکری در سیل ارومیه»؛ ۱۳۹۸/۰۱/۰۶، کد خبر: ۲۹۳۱.
۲. خبرگزاری مهر؛ «مجموع کمک‌های مردمی برای مهار کرونا به مرز ۹۲۰ میلیارد ریال رسید»؛ ۱۳۹۹/۳/۷، کد خبر: ۴۹۳۵۳۸۳.
۳. سایت گنجور، غزلیات حافظ..